

● درس پنجم: چنار و کدوئِن

■ اهداف

- ۱- توجه به دانایی و هوشمندی در رفتار اجتماعی
- ۲- آشنایی با آداب سخن گفتن با بزرگ‌ترها
- ۳- معرفی ناصر خسرو و آثار وی به دانش‌آموزان
- ۴- گسترش واژگان با استفاده از فرایند ترکیب (واژه + بن)
- ۵- تقویت مهارت‌های زبان‌آموزی با طَراحی نمایش.
- ۶- ترغیب دانش‌آموزان به پرهیز از ظاهربینی و سطحی‌نگری
- ۷- جلب توجه دانش‌آموزان به ارزشمندی تفکر و تعقل در مورد دیده‌ها و شنیده‌ها و تقویت قضاوت منطقی در آنان.

■ آموزش

■ جلسهٔ اوّل

۵۰ دقیقه

آموزش درس

نسخهٔ کامل شعر «چنار و کدو بُن»

نشیده‌ای که زیر چناری، کدوبنی
پرسید از آن چنار که «تو، چند ساله‌ای؟»
خندید از کدو، که «من از تو، به بیست روز
او را چنار گفت: که «امروز، ای کدو
فردا که بر من و تو، وزد باد مهرگان
بر رُست و بر دمید برو بر، به روز بیست
گفتا «دوست باشد و اکنون زیادتی است»
برتر شدم، بگو تو که این کاهلی ز چیست؟»
با تو مرا هنوز، نه هنگام داوری است
آنگه شود پدید که نامرد و مرد کیست»

روش‌های پیشنهادی تدریس

روش ایفای نقش + قصه گویی

مراحل اجرا

۱- آموزگار با هماهنگی قبلی با سه نفر از دانش‌آموزان و تقسیم نقش بین آنان (قصه گو یا راوی، چنار و کدوئین) و فضا سازی مناسب کلاس (فضای فیزیکی)، درس را از طریق روش ایفای نقش تدریس می‌نماید.

۲- مفهوم درس در کلاس به بحث گروهی گذاشته می‌شود تا خود دانش‌آموزان پیام درس را که عدم ظاهربینی و ارزشمندی تفکر و تعقل است، کشف و بیان کنند.

۳- متن درس، با آهنگی مناسب از سوی معلم خوانده می‌شود یا از طریق رمزینه سریع پاسخ پخش می‌شود.

بخش نثر درس، از سوی راوی یا قصه گو و بیت‌ها به صورت ایفای نقش، بیان می‌شوند.

■ جلسه دوم	
۱- درک متن	۲۰ دقیقه
۲- واژه‌آموزی	۳۰ دقیقه

درک متن

سؤالات درست و نادرست و درک مطلب از دانش‌آموزان پرسیده می‌شود.

واژه‌آموزی

یکی از فرایندهای پُر بسامد واژه‌سازی در زبان فارسی، فرایند «ترکیب» است. در این درس، ترکیب «اسم + پسوند بن» آمده است. واژه‌های مرکب که بر اثر فرایند

ترکیب حاصل می‌شوند، واژه‌هایی هستند که اجزای آنها به تنهایی معنی مستقل دارند؛ مانند واژه «بُن» که به تنهایی به معنای ته، پایین، ریشه و بوته است. وقتی می‌گوییم: بُن دیوار، یعنی پایین، زیر و پای دیوار.

واژه بن، هنگامی که با واژه‌ای ترکیب می‌شود؛ واژه جدیدی می‌آفریند.

مثال: اسم + بن، مانند کدو + بن —————> کدوبن.

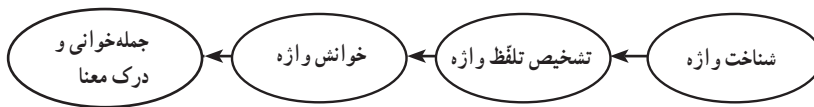
بازی از جمله فعالیت‌هایی است که در برنامه درسی زبان‌آموزی مورد تأکید است؛ زیرا دانش‌آموزان در بازی به ارتقای درک شنوایی و رشد و پرورش قوه بیان، دست می‌بندد و یاد می‌گیرند که با یکدیگر فکر کنند و به افکار خود سامان بدهند و با مشارکت یکدیگر به حل مسائل بپردازند. در اینجا، بازی‌های زبانی همراه با تحرک و نشاط مورد نظر است. تدریس واژه‌های مرکب (واژه + بن) در قالب بازی نیز به یادگیری آسان آن می‌انجامد.

مثال: واژه‌های مختلفی از ترکیب درست و نادرست (واژه + بن) روی مقواهای گرد بنویسید و در حیات مدرسه روی دیوار نصب کنید. از بچه‌ها بخواهید در قالب مسابقه، دارت یا توپ را به سوی ترکیبات نادرست نشانه بگیرند یا هر بازی دیگری که امکان اجرای آن را داشته باشید. گروهی که زودتر کار خود را به انجام رساند، برنده اعلام می‌شود.

■ جلسه سوم	
۱- خواندن درس با لحن مناسب	۳۰ دقیقه
۲- فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۲۰ دقیقه

خواندن درس با لحن مناسب

تمرین خواندن مانند دروس گذشته اجرا شود. خواندن درست، شمرده، رسا و با رعایت لحن مناسب، مثل همه دروس، مورد توجه و دقت قرار گیرد. در این درس «بیت خوانی» پیشنهاد می‌شود. دانش‌آموزان به ترتیبی که نشسته‌اند، خواندن را آغاز می‌کنند. هر دانش‌آموز یک بیت می‌خواند و بیت بعدی توسط دانش‌آموز دیگر خوانده می‌شود. این کار ادامه پیدا می‌کند تا متن به پایان برسد. این روش خواندن، مورد علاقه دانش‌آموزان است. مراحل خواندن به اختصار، در نمودار نشان داده شده است :

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و واژه‌آموزی

از نمونه‌های فعالیت املائی در این بخش از کتاب، می‌توان در آزمون مداد - کاغذی املا بهره برد.

■ جلسه چهارم	
۱- خواندن درس با لحن مناسب	۳۰ دقیقه
۲- نمایش	۲۰ دقیقه

نمایش

دانش‌آموزان در سال‌های قبل با انواع نمایش و شیوه‌های اجرای آن آشنا شدند. زمانی که دانش‌آموزان به طراحی نمایش می‌پردازند، خلاقیت و تفکر و تخیل در آنها پرورش می‌یابد. زمان اجرا نیز رفتارهای کلامی و غیرکلامی آنها در انتقال پیام به هنگام سخن گفتن تقویت می‌شود. بنا به تاثیرگذاری مثبت نمایش بر فرایند یادگیری، معلمان نباید این فرصت را که در تقویت مهارت‌های زبانی دانش‌آموزان بسیار مؤثر است به

سایر دروس بدهند یا از آن غفلت کنند. توانمند کردن دانش‌آموزان در مهارت‌های زبانی، نوع تفکر آنها را نیز شکل می‌دهد و موجب موفقیت آنها در زندگی روزمره و رفتارهای اجتماعی می‌شود.

اجرای نمایش، در حقیقت ایجاد موقعیت‌های مختلف زندگی و یا شبیه‌سازی موقعیت‌هاست که در آنها زمینه‌های مناسبی برای رشد و شکوفایی شایستگی‌های فردی فراهم می‌آید. در این قسمت از دانش‌آموزان خواسته شود که نمایشی طراحى و اجرا کنند که متفاوت با نمایش اولیه تدریس درس می‌باشد.

■ جلسه پنجم	
۱- فعالیت‌های نوشتاری (۲)	۲۵ دقیقه
۲- تمرین خواندن	۲۵ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نقش ضمیر در درک متن

در این فعالیت، بر کاربرد ضمیر «او، تو، همین و آنها» در جملات و نقش آنها در ارتقای سطح درک و روابط معنایی عناصر متن، تأکید می‌شود. ضمیر، واژه‌ای است که در جمله به جای اسم می‌آید و از تکرار ملال‌آور آن جلوگیری می‌کند.

گاهی در گفتار یا نوشتار به جای آنکه کسی یا چیزی را نام ببریم، یعنی اسمش را بر زبان بیاوریم، واژه دیگری می‌آوریم که جایگزین همان اسم می‌شود، مثلاً به جای آنکه بگوییم:

پروانه را دیدم و از پروانه پرسیدم؛ پروانه، با آرامشی خاص، به من پاسخ داد.
می‌گوییم:

پروانه را دیدم و از او پرسیدم؛ او، با آرامشی خاص، به من پاسخ داد.
در این جمله، واژه «او» جای اسم «پروانه» نشسته است، این گونه واژه‌ها که جای اسم می‌نشینند «ضمیر» نامیده می‌شوند. هر ضمیر به اسمی برمی‌گردد، به آن اسم

«مرجع ضمیر» می‌گویند. در همین نمونه، دو ضمیر «او» به «پروانه» اشاره دارند. یعنی پروانه، مرجع ضمیر است. کشف رابطه میان ضمیر و مرجع آن در نوشته‌های بلند و جمله‌های طولانی، بسیار با اهمیت است و به درک و دریافت بهتر مفاهیم متن، کمک می‌کند.

■ جلسه ششم	
۱- املا	۲۵ دقیقه
۲- تمرین خوشنویسی از صفحه هنر و سرگرمی	۲۵ دقیقه

املا : املای بگرد و پیدا کن

دانش‌آموزان در گروه، یک متن املا با ۱۰ جای خالی از متن درس تهیه می‌کنند (جای خالی از واژه‌های مهم درس باشد، بهتر است). اگرچه متن درس به صورت شعر آمده، استفاده از ابیات شعر نیز در این روش املا می‌گنجد.

در بالای متن املا یک جدول با ۱۲ یا ۱۳ خانه کشیده می‌شود و واژه‌هایی که باید جاهای خالی را تکمیل کنند، به همراه چند واژه اضافه در این خانه‌ها نوشته می‌شود. قبل از شروع فرایند املا، از دانش‌آموزان خواسته می‌شود متن درس را با دقت در زمان معین (پنج دقیقه) مطالعه کنند. سپس کتاب را ببندند و برگه‌های املای تهیه شده، بین گروه‌ها توزیع شود. دانش‌آموزان هر گروه در زمان تعیین شده توسط معلم، باید واژه‌هایی را از داخل جدول پیدا کنند و در جاهای خالی بنویسند. تصحیح املا با نظارت معلم در گروه انجام می‌شود. روش دوم که در راهنمای معلم پایه سوم نیز پیشنهاد شده، به شرح زیر می‌باشد.

با هدف تمرکز بر روی واژه‌ها و آموزش درست‌نویسی، از دانش‌آموزان بخواهید که در گروه، جدولی مانند جدول زیر طراحی نمایند و طبقه‌بندی واژه‌های متن درس را

انجام بدهند. معیار تفکیک واژه‌ها را به عهده گروه بگذارید. مثال :

اسم‌ها	فعل‌ها	واژه‌های دارای «ه»	و
چنار	پرسید	کاهل	
کدوبن	گفتا	هنگام	
سال	وزد	مهرگان	

■ جلسه هفتم

فعالیت‌های نوشتاری (۳) : نگارش	۵۰ دقیقه
--------------------------------	----------

در این بخش، یکی از فعالیت‌های مهارت نوشتن، تمرین و تکرار می‌شود. در درس‌های گذشته، موضوع بازنویسی و بازآفرینی و تفاوت این دو را آموخته‌ایم. اکنون تبدیل نظم به نثر با مضمون واحد و رعایت ساده‌نویسی، مورد توجه است. مقصود ما از ساده‌نویسی در این درس، تبدیل شعر به زبان ساده و نوشتار معیار امروز است.

برخی از ویژگی‌های نثر ساده، عبارت‌اند از :

- جمله‌ها کوتاه، ساده و گویا هستند.
- واژه‌ها و عبارت‌های دشوار و کم کاربرد در آنها دیده نمی‌شود.
- زبان آن ساده و صمیمی و به زبان گفتار، نزدیک است.

تفاوت شعر و نثر

اولین تفاوت شعر و نثر در شکل ظاهری است. نثر به شکل پیوسته و در قالب بند (پاراگراف) نوشته می‌شود. شعر معمولاً به صورت قالب‌های مختلف، سروده می‌شود؛ مانند غزل، مثنوی و ...

داشتن وزن و قافیه، دومین تفاوت شعر با نثر است. شعرها معمولاً وزن و قافیه دارند ولی این دو ویژگی در نثر یا نوشته‌های عادی به کار نمی‌رود. سومین تفاوت، در زبان شعر و نثر است. یعنی نوع واژه‌های استفاده شده و چگونگی به هم پیوستن آنها در جمله‌های شعری با نثر ساده، متفاوت است.

تفاوت چهارم آنکه معمولاً در شعر از خیال یا عنصر تخیل استفاده می‌شود اما در نثر ساده (نثر یا نوشته‌ای که فقط با هدف ایجاد ارتباط و پیام‌رسانی نوشته می‌شود و در پی آفرینش زیبایی هنری نیست)، ضرورتی برای به کارگیری این عنصر وجود ندارد. پس، به هنگام تبدیل شعر به نثر ساده، باید به نکات یاد شده، در فعالیت نگارش درس توجه داشته باشیم و ویژگی‌های شعر را در نثر ساده، نیاوریم.

■ جلسه هشتم	
بخوان و بیندیش	۵۰ دقیقه

بخوان و بیندیش :

برای آموزش «بخوان و بیندیش» این فصل به مطالبی که در فصل نخست این کتاب، بیان شده است، مراجعه کنید. اصولاً در همه «بخوان و بیندیش»ها، فرصت‌سازی برای کالبدشکافی، تحلیل و تقویت «درک و دریافت»، اصلی‌ترین هدف و کارکرد است.

■ جلسه نهم	
۱- ارزشیابی از فعالیت‌های درس	۲۵ دقیقه
۲- صفحه هنر و سرگرمی پایان فصل	۲۵ دقیقه

ارزشیابی از فعالیت‌های درس

تهیه فهرست واری (چک لیست) برای این درس پیشنهاد می‌گردد. بنا به فضای کلاس درس و براساس اهداف درس، یک فهرست واری فردی برای قرار دادن در پوشه کار دانش‌آموزان تهیه کنید.

نمونه فهرست و ارسی

به نام پروردگار				
فهرست و ارسی مربوط به درس پنجم فارسی : «چنار و کدو بن»				
نام و نام خانوادگی : « » حیطه نگرشی				
تاریخ :				
دبستان :				
ردیف	انتظارات معلم از دانش آموزان	سطوح عملکردی		
		خیلی خوب	خوب	قابل قبول نیازمند آموزش
۱	در روش تدریس مورد نظر، در رسیدن به اجماع نظر، فرد با اعضای گروه همکاری دارد.			
۲	در انجام فعالیت گروهی به رعایت نوبت و احترام به هم کلاسی ها مقید است.			
۳	در گوش دادن به شعر درس از خود علاقه نشان می دهد.			
۴	در خواندن متن شعر، با رعایت نکات عاطفی در لحن، به علاقی هم کلاسی ها احترام می گذارد.			
۵	در فراگیری واژه های واژه آموزی در قالب بازی، مشارکت فعال دارد.			
۶	در انجام تمرین های کتاب نگارش، اعتماد به نفس داشته، داوطلب پاسخ گویی می باشد.			
۷	در انجام نمایش و شخصیت پردازی، دیدگاه های خود را در اختیار گروه قرار می دهد.			
۸	به تماشای نمایشی که توسط هم کلاسی ها اجرا می شود، علاقه نشان می دهد.			
۹	خط تحریری را با دقت و زیبا می نویسد.			
۱۰	در نگارش و انشانویسی روحیه لطیف و حس مثبت اندیشی خود را به هم گروهی ها منتقل می کند.			
— بیان و تحلیل عملکرد دانش آموز : تاریخ امضا :				

■ جلسه دهم	
حکایت «زیرکی»	۵۰ دقیقه

همان‌گونه که پیش از این نوشته شد، در پایه پنجم، تشخیص تناسب و همخوانی معنایی بین حکایت و ضرب المثل، یکی از موضوع‌های مهم برنامه است. از این رو، پس از مطالعه حکایت، ارتباط معنایی آن با ضرب المثل‌ها، بررسی می‌شود. دریافت محتوای حکایت، درک محتوای ضرب المثل‌ها، کشف تناسب و ارتباط محتوایی میان حکایت‌ها و مثل‌ها از گام‌های مهم درک متن است که بر پایه آموزش، تمرین و تکرار، کسب خواهد شد.

هدف از این بخش، افزون بر ایجاد التذاذ و تنوع در آشنایی با متن‌های مختلف و مطالعه حکایت، شناخت ظرفیت زبانی ضرب المثل‌ها و خوگیری با آنهاست. این کار سبب می‌شود بچه‌ها با ضرب المثل‌ها که گنجینه‌ای از لطافت‌های زبانی و معنایی فارسی هستند، آشنا شوند. آشنایی با ضرب المثل‌ها توانایی گفتاری و نوشتاری دانش‌آموزان را خیلی خوب تقویت می‌کند؛ یعنی از ضرب المثل‌ها در موقعیت‌های مناسب زبانی، هم در سخن گفتن و هم در نوشتن می‌توانند بهره بگیرند.

■ جلسه یازدهم	
املا	۵۰ دقیقه

املا

املا مطابق با برنامه تدریس کلیه دروس به صورت دو بخشی، شامل املاي تفريري

و فعالیت‌های املایی طَراحی می‌شود و سطح پیشرفت دانش‌آموز نسبت به خودش، با توجه به میزان درست‌نویسی در ارزشیابی‌های املایی قبلی، سنجیده می‌شود.

تذکر: املا نویسی از متن شعر درس نیز مهم است؛ به همین سبب لازم است همکاران گرامی در آموزش، این سخن را به دانش‌آموزان یادآور شوند که هر متنی در کتاب درسی آمده، موضوع آموزش و ارزشیابی است. واژگان شعر را هم از دید معنا و هم از نظر شکل نوشتاری می‌بایست بشناسیم و درست به کار ببریم.

اگر یک متن ترکیبی در قالب داستانی کوتاه، از سوی معلم تدوین گردد، برای دانش‌آموزان جذاب و قابل توجه است. برای تولید متن ترکیبی می‌توانید از مراحل زیر استفاده کنید:

- ۱- ابتدا واژه‌های مورد نظر خود را استخراج نمایید.
- ۲- متنی تهیه کنید که تا حد امکان از این واژه‌ها، در آن استفاده شده باشد.